

תשובות לטענות משמרת השבת

יש לשים לב, שהנדון אינו שייך דווקא על ההתקן של המכון הטכנולוגי, אלא השאלה היא כללית, גם על סתם מקרר דיגיטלי בלי התקן (רק שהמפסק דלת הודבק) – האם יש חשש בפתיחת דלת המקרר בשעה שהמזרח פועל? שהם טוענים בעיקר שלש טענות: א. שיש לרישומים משמעות לגבי הארכת זמן פעולת המזרח. ב. שהקדמת תכנית ההפשרה מכח המשכת פעולת המזרח מתייחסת אל האדם. ג. שיתכן השפעה על פתיחת הדמפר. ולפי מה שהעלינו נתברר, ששלושת הטענות אין בהם ממש מבחינת המציאות ויש כאן פשוט חוסר הבנה בניתוח המציאות.

א בענין הטענה שנטענת ע"י משמרת השבת (לאחר שחזרו בהם והודו שאין חשש איסור ב"רישומים דיגיטלים" שאין בהם תועלת ומשמעות) שאף בשעה שהמזרח פועל ישנה תועלת מה"רישומים" הנעשים ע"י הכנסת חום בפתיחת הדלת, כי רק על ידם התוכנה יודעת שצריך להמשיך את פעילות המזרח.

מדבריהם נראה שבשביל להאריך את פעולת המזרח צריך שיהיו כל העת "רישומים" המסמנים לטמפ' הגבוהה ממה שנקבע בתכנית ההפעלה, ואלו גורמים שהתוכנה תתן הוראה להמשיך את פעולת המזרח. אמנם באמת אין זה נכון כלל, כי מעת שהמזרח נדלק הרי הוא פועל מצד עצמו ללא הפסקה בדיוק כמו מקרר מכאני שאינו צריך כל רגע הוראה להמשיך, וכמו כל מכשיר חשמלי שמעת שמתחיל לפעול אינו מפסיק עד שבאים ומכבים אותו, אלא שאם יתרבה הקור ויגיע לטמפ' הרצויה אזי הרישומים של ה-4 מעלות [לדוגמא] יגרמו שהתוכנה תתן הוראה חדה לכבות את המזרח.

א"כ נמצא, שלצורך המשך פעילות המזרח אין שום עניין שהטרמוסטט יקלוט ויסמן את החום שנכנס ואין כל תועלת ומשמעות בשינויי המתח והרישומים הללו, שהרי אם פותח את הדלת בזמן שהמזרח פועל, א"כ בהכרח שכעת הטרמוסטט גבוהה מ-4 מעלות (מאחר והתוכנה משווה את הנתונים עם הטרמוסטט כל העת ברציפות כמה פעמים בשניה, ובאותו הרגע שהטרמוסטט מגיע לקור הרצוי התוכנה מכבה את המזרח), וכל עוד שאין כאן קור של 4 מעלות אין שום נפק"מ אם כעת 6 מעלות או 5 או 4.1 ואין שום עניין שהטרמוסטט ימדוד ויקלוט את רמת החום שהשתנתה בפתיחת הדלת ל-6 מעלות, כי די לנו בזה שהמצב העכשווי יישאר על כנו ורק לא יהיו בו שינויים, שלא יתווסף כאן קור והטרמוסטט לא יסמן 4 מעלות והתוכנה לא תחדש הוראה לכבות את המזרח. שהרי ברור שכשפותח את הדלת שוב כבר לא יכול להתווסף קור במקרה כי הקור בורח החוצה ומתפזר, וא"כ זה לבד כבר מספיק שבביל שהמזרח ימשיך לפעול, אלא שאם הדלת לא היתה נפתחת היה המזרח מוסיף עוד ועוד קור עד שהטמפ' היתה יורדת ל-4.0 אבל כל עוד שלא מתווסף כאן קור אז הכרטיס לא מגיע לרישום של 4.0 מעלות וממילא פעולת המזרח נמשכת מצד עצמה ללא הפרעה.

נמצא שלא עשה כאן כלום אפי' לא בגרמא, אלא סה"כ מנע שלא יבא קור נוסף העלול להגיע ולכבות את המזרח, וההשפעה על שינויי המתח בטרמוסטט ובכרטיס אין בה שום משמעות, ולכן אין צורך לצרף לזה היתרים של ספק פס"ר וכדו', כי לאמתו של דבר אין כאן שום השפעה תועלתית ולא עשה כלום.

ב הסבר זה מסלק ג"כ את הטענה של משמרת השבת על תכנית ההפשרה [שנדלק גוף חימום אחרי הצטברות מספר שעות של פעילות המזרח], שטענו שגם אם פותח את דלת המקרר בשעה שהמזרח עובד, שמבחינת ההשפעה על פעולת המזרח אין בעיה שהרי נדלק מעצמו ומה שממשיך לעבוד יותר זמן זהו רק המשכת מצב, אמנם מאחר שלמעשה גורם בעקיפין שיעבוד יותר זמן, נמצא שגורם בזה ג"כ להקדמת הפעלת הגוף חימום שזהו כבר הפעלת מצב חדש ולא רק המשכת מצב קיים [טענה זו נכתבה גם בקונטרס של רי"מ מורגנשטרן שהגדיש שזו בעיה חמורה מדאורייתא, למרות שהוא גרמא רחוקה מאד, וגם אינו מתכוין ופס"ר בדבר השכוח מהמשתמש שא"א להגדירו כניח"ל, והוא מתעסק וכו' ואכהמ"ל].

אולם לאמתו של דבר אין כאן כלום, שהרי מה שאנו מתירים להשפיע בעקיפין על הארכת פעולת המזרח היינו, משום שניתוח המציאות הוא שזה רק סילוק מפריע, כי המזרח נדלק מעצמו ללא קשר לשום דבר וכעת מצד עצמו הוא יפעל ללא הפסקה, אלא שאנו יודעים שהקור עלול להגיע לכאן ולכבות אותו, וכעת שהאדם פתח את הדלת וסילק את הקור הוא רק מנע ממנו לשנות את המצב הקיים כבר ממילא שלא מיוחס כלל אל האדם. ודומה זה למי שסוגר חלון בפני הרוח שלא תיכנס ותכבה את הנר, שפשוט הוא שאינו עושה כלום (והלכה פסוקה היא בדברי הרמ"א סי' רע"ז ס"א, ופירש שם המשנ"ב וז"ל: "שביזה אינו עושה כלום, לא מכבה ולא מבעיר". ויתר על כן נפסק בשו"ע שם ס"ב, שמוותר לנעול את הדלת שכנגד המדורה, אע"פ שהרוח היה מבעירה וע"י נעילת הדלת תיכבה, ופי' המשנ"ב "שאינו עושה כלום אלא עוצר הרוח ואם תכבה תכבה").

ופשוט ג"כ שאף אם הנר הזה עלול עוד להדליק נר נוסף, כגון שלצדו עומד נר נמוך ממנו שכשירד בהמשך הזמן לגובה שלו הוא ידליק אותו, ג"כ אין חשש בכך ואין זה מתייחס כלל אל האדם ומותר לו למנוע את הרוחמלהיכנס ולכבות, לפי שהוא רק מונע מדבר חיצוני לבוא ולשנות את המצב הקיים. וא"כ גם כאן הגם שהמחדש הדולק מעצמו עומד אח"כ להדליק את הגוף חימום, הרי אין זה מיוחס כלל אל האדם ולכן מותר לו לסלק את מי שמנסה לשנות את המצב ולכבות את המנוע.

זה לא סברות בכלל שיש מה לדון בהם ולא איזה צד להקל, זהו סה"כ ניתוח המציאות כפשוטו ותו לא, שכשמתכילים ומתבוננים מה קורה כאן אין רואים בזה שום כלום. רק שאם נתפסים למילים של ההיתר המכונה "המשכת מצב", אפשר לטעות ולהבין את משמעות המילים שכאילו זוהי המשכה של האדם, וכאילו שבאמת האדם ממשיך בידיים או בגרמא את המשך מצב ההדלקה, אלא שכביכול אוהזים שמותר בשבת להמשיך מצב קיים על אף שהאדם יוצר זאת במעשיו, ולפי"ז באמת עולה השאלה שאצלנו זה גם גורם להפעלת מצב חדש. אולם האמת היא שלא לזאת הייתה הכוונה כלל, לפי שבכגון דא אין שייכות כאן לשום השפעה כלל אפי' בגרמא מצד מעשה האדם, ולא התכוונו בהגדרה 'המשכת מצב' שהיא המשכה מצד האדם, אלא שסה"כ שומר על המשכיות המצב הקיים ממילא שלא יופרע מבחוץ, ויותר טוב לקרותו "התמדת מצב", שהאדם סה"כ שומר מבחוץ על 'התמדת המצב' שלא תהיינה לו הפרעות חיצוניות, שהוא מרחיק את הקור המתקרב ובא אל המדחס לכבותו שלא יבא לשנות את המצב, ובזה פשוט שאין המשך פעולת המדחס קשורה אליו בכלל שהרי מצד עצמו הוא דולק ללא הפסקה. וכעת לאחר הבנת המציאות, פשוט שגם ההשלכות של המדחס שאח"כ יפעיל את הגוף חימום אינן קשורות כלל אל האדם, אלא מתייחסות אך ורק למדחס שפועל כבר ממילא.

ג] בענין מה שנכתב על נורית האינפרא אדום, יש להבהיר יותר, כי מה שהנורית מוסתרת ומכוסה איננו סיבה להתיר בטענה שאין כאן תועלת, דודאי אסור להדליק מנורה וכדו' גם היא מכוסה או נמצאת בחדר סגור, כי בעצם יש כאן מלאכה חשובה שאפשר להשתמש ממנה, אלא שדבר חיצוני מונע את הנאת אורו וכיוצ"ב, אולם כאן מדובר על נורית אינפרא אדום שאין קרני אורה נראים כלל לעיני אדם ואין אפשרות להשיגם ולהשתמש בהם, אלא שכשהמקרה במצב יום חול זהו האופן שהוא מסמך בכך לכרטיס שהדלת נפתחה, אבל במצב שבת אין לו שום משמעות וגם אינו מושג בחושי האדם ולכן אין לזה חשיבות כלל והרי הוא כמו רישומים חסרי משמעות.

ד] בעניין הטענה שכניסת אוויר חם משפיעה על הרגש של הדמפר, ושמה גם עלולה לגרום לפתיחת הדמפר.

יש לדעת שבזמן שהמדחס כבוי הדמפר תמיד סגור, וכשהמדחס נדלק אוטומטית נפתח גם הדמפר, אלא שלאחמ"כ כשהקור מגיע לטמפרטורה הרצויה אזי נסגר הדמפר, א"כ עד כאן אין שום שאלה, כי לא עשה כלום מלבד שינוי מתח חסרי משמעות ברגש, וגם אם מחמת האוויר החם שהכניס הדמפר לא נסגר, אין כאן שום מעשה מלבד סילוק מפריע, כלומר מניעת התקררות נוספת שלא תבא ותתערב במצב הקיים ותסגור את הדמפר, ואין כל משמעות לכך שמסתמן ברגש שהטמפרטורה עלתה, כי די בהשאת המצב הקיים ורק צריך למנוע שינוי שלא יסתמן שיש קור נוסף במידה שהדמפר יסגר, וכמו שביארנו כבר בענין המדחס. אך הנדון הוא בשלב האחרון, לאחר שהמדחס כבר עבד כמה דקות וכבר הגיע הקור הרצוי בתא הקירור (לפני שנשלם הקירור בתא ההקפאה, ולכן המדחס עדיין פועל) והדמפר נסגר, שכעת כניסת אוויר חם לפני גמר פעולת המדחס עלולה לכאף לפתוח שוב את הדמפר. אמנם כמה תשובות יש בדבר:

א] שאלתי זאת את מהנדס המכון הטכנולוגי הרב צבי מרכוס הי"ו (שכו"ע מודו שהוא מומחה גדול ומקצועי מאוד ושהוא אדם ישר והגון) וענה לי, שאמנם אם יכניס למקרר גוף חימום כמו מפזר חום או סיר רותח הדמפר אכן ייפתח, אולם ברמת חום כפי שנכנס באופן שימוש רגיל במקרר שלא נכנס חום קיצוני (שהרי אף אחד לא מכניס סיר רותח למקרר), הם ערכו בדיקות בכל מיני מצבים, והמציאות היא שהדמפר אף פעם לא נפתח. והוסיף שכך גם אמרו לו אנשי מקצוע נוספים.

וההסבר לכך אמר לי (כפי שהבנתי ממנו, ואולי צריך לברר יותר), שלאחר שהגיע המקרר לקור הרצוי והדמפר נסגר, שוב איננו נפתח עם כל עליה קטנה של הטמפרטורה רק ע"י שינוי גדול ורציני, ולכן באופן שימוש רגיל שנכנס רק חום מועט אין בזה מידה מספקת של חום בשביל לפתוח את הדמפר, בפרט ששינוי הטמפרטורה שנהיה ע"י פתיחת דלת תא הקירור הוא איטי (היות ואין הפרש קיצוני בין טמפרטורת החדר לטמפרטורת תא הקירור, בשונה מפתיחת תא ההקפאה ששם השינוי הוא מהיר מפני שההפרש בין שני הטמפרטורות גדול), ולכן אין הטמפרטורה עולה במידה כזו שהדמפר יפתח קודם גמר פעילות המדחס, ובנוסף לכך, במקרים רבים גם בשעה שהדמפר סגור מתווסף כל העת מעט קור ישירות מסוללת הקירור שכעת היא בפעולה, ולכן גם התקררות זו מעכבת את עליית הטמפר'. אולם לעת עתה לא הבנתי ברור האם פרט זה קיים רק בחלק מהמקרים או שכך הוא בכל סוגי המקרים, אך בכל אופן כפי שהבנתי לא זה עיקר הסיבה.

ב] אף מי שאינו רוצה להסתמך על בדיקות אנשי המקצוע, וחושש שמא יתכן איזה אפשרות שבמקרה חריג הדמפר ייפתח, אמנם זה הרי ודאי ברור שאין זה פסיק רישא (והרבה מעבר לכך, כי הוא חשש רחוק, הן מצד שבבדיקות לא נמצאה כזו מציאות, ולכן אף מי שעדיין יחשוש מיהו זה ודאי שלא יתכן רק במקרה חריג, והן מצד שאינו שייך אלא בזמן ומצב מצומצמים מאוד, בדיוק לאחר שהדמפר נסגר ולפני שהמדחס נפסק, ובדיוק כשהוא במצב גבולי שמעט החום שמכניס יוכל להשפיע על פתיחתו), וא"כ הוי דבר שאינו מתכוין המותר לכתחילה.

אלא שצריך להגדיר זאת, האם נד"ד הוא דומיא דגרירת כסא וספסל שאינו פס"ר אם יעשה חריץ שזהו הדוגמא הפשוטה של דבר שאין מתכוין שמותר לכתחילה אם אינו פס"ר, או שדומה למה שקראו האחרונים "ספק פס"ר לשעבר", שהספק איננו אם יש בכח המעשה לפעול המלאכה אלא הספק הוא בדבר שכבר קיים, ובו תלוי אם במעשהו תהיה בהכרח מלאכה, וכגון הנדון של הט"ז (בסי' שט"ז ס"ג) האם מותר לנעול תיבה שהיו בה זבובים והפריח את הזבובים שראה בעיניו אך לא עיין בדקדוק אם לא נשארו עוד בפנים, או כגון הנדון של רעק"א (ביו"ד סי' פ"ז ס"ו) בענין לחתות אש תחת הקדירה של עכו"ם שלא ידוע לו אם בישל בו העכו"ם בעבר בשר וחלב כך שיש כאן בליעות של בשר וחלב ואסור לבשלם, שבכגון אלו אין כאן ספק בכח המעשה שיעשה אלא בידיעת המציאות הקיימת, ובזה יש נידון באחרונים האם נחשב לאינו פס"ר שמותר או לסתם ספק איסור שתלוי בספיקא דאורייתא או ספיקא דרבנן. שלכאור' גם בנד"ד היה מקום לומר שהספק תלוי בידיעת המציאות הקיימת כבר, האם בדיוק כעת הדמפר סגור, והאם הטמפ' שבמקרר עומדת בדיוק על הגבול, במדה שעכשיו הו"ל פס"ר שמעט חום יפתח את הדמפר. אולם עכ"פ למעשה – הלא המשנה ברורה (סי' שט"ז ס"ק ט"ז) פוסק לדינא כהט"ז שאף ספק פס"ר נחשב כמו שאינו פס"ר ומותר לכתחילה, ואף להאחרונים (עי' להלן) דלא פסיקא להו להיתר ומתירים רק בצירוף נוסף, י"ל דבכה"ג שאינו ספק שקול אלא רק חשש רחוק בעלמא, מסתברא שגם הם מתירים ספק פס"ר רחוק כזה.¹

ג] אולם אליבא דאמת לכאורה אינו נכון כלל לדנו כספק פס"ר, כי לכאורה נד"ד הוא ממש דומיא דגרירת ספסל, וחשיב כדבר שאינו מתכוין רגיל שהוא ספק אלהבא ולא כספק פס"ר לשעבר, שהרי גם בגרירת ספסל הרבה פעמים הספק תלוי בידיעת המציאות הקיימת מכבר, ובמקרים רבים לו היה יודע נתונים שונים היה יכול להחליט שודאי יעשה חריץ, ופזיקאי מומחה יוכל כנראה פעמים רבות לבדוק את כבידות הספסל ואת טיב ורכות האדמה ולשער לפי הנתונים האם הוא ודאי שיעשה חריץ או לא, ומ"ט לא חשיב כספק לשעבר. והיה מקום לחלק בין מקום שאפשר לברר, וכמו במקרה של הט"ז שיכול לעיין אם יש זבובים, לבין מקרה שאדם רגיל אינו יכול לשער וכמו בגרירת ספסל (גם לפי"ז נד"ד דומה לגרירת ספסל), אולם במקרה של רעק"א רואים שגם אם א"א לברר חשיב ספק פס"ר שהרי אינו יכול לדעת האם בישלו בעבר בקדירה זו בשר וחלב ואינו יכול לבדוק אם יש בה בליעות של בשר וחלב ואפ"ה דנו רעק"א כספק פס"ר לשעבר.

אלא שלכאור' החילוק הנכון בין אינו פס"ר לספק פס"ר הוא, שבנדון של הספק פס"ר של הט"ז לדוגמא, נעילת התיבה היא עצמה הפעולה המוגדרת שאסורה בוודאות באם יש בתוכה זבובים, אלא שנתון זה הוא מסופק אצלו האם אכן קיימים בתוכה זבובים, וכמו"כ בנדון של רעק"א, לחתות אש תחת הקדירה הוא עצמו הפעולה המוגדרת

¹ כאן המקום לציין, שיש שרצו לדייק מלשון המ"ב שהביא את דין הט"ז בלשון "כיון דזה לא הוי אלא ספק פס"ר במילתא דרבנן אין להחמיר כל כך", שמשמע שלא הסכים להיתר בספק פס"ר רק במילתא דרבנן, אבל במילתא דאורייתא לא סמך ע"ז ואמרין ספקא דאורייתא לחומרא. ולענ"ד זה אינו, שהרי בבה"ל האריך בזה שהגם שלולי דברי הט"ז מצד הסברא היה סובר לא כן, אמנם כן מוכח מכמה וכמה ראשונים, ובזה נשאר הבה"ל בסוף שמוכח מהראשונים כוונתה דהט"ז. וגם במ"ב הנ"ל לא כתב שום דבר מדגפשיה רק שהעתיק את תוכן דברי הט"ז, שזה לשון המ"ב: "ועיין בט"ז 'שהכריע' דמכיוון שהפריח הזבובים שראה בעיניו, תו אין צריך לעיין ולדקדק אולי יש שם עוד איזה זבובים, כיון דזה לא הוי אלא ספק פס"ר במילתא דרבנן דהוא דבר שאין במינו ניצוד, אין להחמיר כל כך", עכ"ל. והמעין בדברי הט"ז יראה בבירור שעצם ההיתר של ספק פס"ר הוא ברור בעיניו גם לגבי דאורייתא, ולרווחא דמילתא הוסיף עוד הט"ז שם בעצמו, שבייתר שהוא רק מילתא דרבנן, א"כ כ"ש שבדאי אין להחמיר כ"כ ואין שום צורך כלל לבדוק ולעיין בתיבה אם נשארו עוד זבובים אפילו שאפשר לברר זאת בקל (ואין הטעם משום ספקא דרבנן לקולא, שהרי בספד"ר אם אפשר לברר צריך לברר, אלא ר"ל שכ"ש באיסור שאינו אלא דרבנן, בודאי שאין להחמיר בזה כ"כ וא"צ לדקדק כלל, דנקטינן שכה"ג אינו נחשב לפס"ר והוי דבר שאין מתכוון שמותר לכתחילה). והמשנה ברורה סה"כ העתיק את דברי הט"ז שחידש שאין כל צורך לדקדק בזה אף שיכול לבדוק, משום דהוי ספק פס"ר, וביותר שהוא רק מילתא דרבנן לכן כ"ש שאין להחמיר כ"כ, שגם תוספת זו שהוא מילתא דרבנן כתב הט"ז בעצמו, ולא מסתבר כלל שהמ"ב התכוון להעתיק את דברי הט"ז בשינוי מהמקור ולהגביל להלכה את ההיתר של ספק פס"ר, ומה גם שכבר נתבאר שגם מדבריו בבה"ל משמע להדיא שקיבל זאת להלכה.

אלא שאמנם יש כמה אחרונים אחרים דלא פסיקא להו להיתר, וכגון הגר"ז שמתיר בספק פס"ר רק ביחד עם עוד צירוף, וכן משמע לכאור' מלשון הרעק"א (יו"ד פ"ז סעיף ו') בענין לחתות תחת קדרה של עכו"ם שהביא את ההיתר של הט"ז, וסיים: "כתבתי זה שלא להיות האיסור חמור כי כמעט א"א ליהרר העוברי דרכים". ובשו"ת חלקת יואב (סימן ח') מערער על הט"ז עפ"י כמה ראיות מן הראשונים [אמנם לענ"ד המתבונן בראיותיו יראה שאין מוכיחות כלל ואין הנדון דומה לראיה אך אכחמ"ל במסגרת זו]. אבל הכרעת המשנ"ב היא לכאור' כוונתה דהט"ז ממש כמשנ"ת.

של בישול בשר בחלב באם אכן יש בתוכו בליעות של בשר וחלב, אלא שנתון זה מסופק אצלו האם באמת יש בתוכו בליעות של בשר וחלב, אבל הפעולה שלו היא עצמה ודאי פעולת איסור באם יש בתיבה זבובים או שיש בקדירה בליעות בשר וחלב, ולכן יש צד דחשיב כספק בעלמא בדיעת המציאות שגורם ספק בהגדרת הפעולה עצמה אם היא פעולת איסור או לא, ולא כספק על להבא אם בכחו ליצור המלאכה. משא"כ בגרירת כסא וספסל, אין שום איסור בעצם הפעולה של הגרירה אלא שאסור לו ליצור תוצאה של חריץ, ולכן תמיד נחשב הספק על להבא האם ע"י פעולתו הבאה יצור את התוצאה של החריץ או לא, והגם שיתכן שכבר קיימות כעת סיבות שבהכרח יסבבו את העתיד שיהיה חריץ אם יגרור הספסל, מ"מ היות ואין זה ידוע לו חשבינן ליה (עכ"פ כשא"א לברר) שהוא ספק על העתיד אם יצליח ליצור חריץ או לא, והרי הוא ספק בכח הפעולה להביא לתוצאה ולא כספק בהגדרת עצם הפעולה. וה"ה בנד"ד, האיסור איננו עצם פעולת פתיחת הדלת, רק אם יפעל תוצאה של פתיחת הדמפר, ולכן הספק נחשב כספק על העתיד, אע"פ שיתכן וכבר קיימים כעת סיבות שמכריחים את העתיד, הואיל ואינו יודע מכך וגם א"א לו לברר ולשער זאת, ולכן הו"ל ככל דבר שאינו מתכוין שמוותר לכתחילה.

ד] אף מי שכל זה איננו שווה לו, שגם אינו רוצה להסתמך על בדיקות אנשי המקצוע, וגם חושב שאין זה חשוב כאינו פס"ר אלא כספק פס"ר לשעבר, וגם רוצה לחשוש לדעת האחרונים החולקים על המשנ"ב שלא ברור להם להתיר ספק פס"ר בלי צירוף נוסף, וסבור שיש להתייחס לזה כמצב של ספק איסור, אמנם יש לו לשים לב, שלכאורה לכל היותר אין כאן אלא ספק אפשרות רחוקה – בגרמא בעלמא, ופשיטא שא"צ לחוש לזה, ונבאר הדברים.

דהנה איתא בגמ' חולין ט"ז ע"א ונפסק בשו"ע יו"ד סי' ז' שיכול אדם לקבוע סכין בגלגל של עץ ומשים שם צואר הבהמה או העוף ומסבב הגלגל בידו או ברגלו עד שישחט, ואם המים הם המסבבים את הגלגל ושם הצואר כנגדו ונשחט הרי זו פסולה, מפני שצריך שהשחיטה תהיה ע"י כח גברא, ואם היו המים מעוכבים ע"י דף והסיר הדף וע"י כך בא זרם המים וסיבב את הגלגל ושחט בסיבובו הרי זה כשרה שהרי מכח אדם בא, במה דברים אמורים בסיבוב הראשון של הגלגל שהוא מכח האדם בכח ראשון, אבל מהסיבוב השני ולאחריו פסולה שהרי אינו מכח האדם אלא מכח המים בהילוכן. כלומר, שהסיבוב הראשון בא ע"י כח ראשון דחשיב כגירי דיליה, כי נהיה ע"י המים הראשונים שהיו סמוכים על הדף ומעוכבים על ידו וכשהסירו פרצו ובאו מכחו, אבל הסיבוב השני הוא כבר מכח שני דהיינו מהמים שלא נגעו בדף ולא נסמכו עליו אלא על המים הראשונים וכעת הם הולכים מצד עצמם ולא מכחו, ודמי למסלק תריס בפני החץ דלא חשיב חיציו (עי' יד רמה סנהדרין ע"ז, ב) אלא גרמא בעלמא הוא.

וה"ה בנדון דידן, פתיחת הדלת הרי היא כהסרת הדף שמאפשר לאויר החם לזרום פנימה, ויש בזה חילוק בין כח ראשון לכח שני, כי רק מעט החום שהיה מעוכב ע"י הדלת ונכנס בשניה הראשונה הוא נחשב לכח ראשון, אבל האויר שנכנס ברגע שאח"כ בודאי נחשב לכח שני וגרמא בעלמא הוא, ובדומה לסיבוב השני של הגלגל שהוא ע"י המים שזורמים בשניה שלאחמ"כ. והואיל והדמפר אינו נפתח מכל מעט חום רק משינוי גדול, ואנשי המקצוע שבדקו זאת טוענים שאין בכלל אפשרות שפתיחת דלת תפתח את הדמפר, א"כ אף אם תרצה לחשוש שמא כן שייכת אפשרות כזו, מיהו זה ודאי שלא יתכן במציאות שמעט החום שנכנס ברגע הראשון ממש שרק הוא חשוב ככח ראשון הוא לבדו כבר יפתח אותו, ולכן ודאי שאינו יותר מחשש רחוק בגרמא בעלמא (י"ל עוד כמה צדדים שאין כאן השפעה של כח ראשון, אולם נקטתי סיבה זו היותר פשוטה) וא"צ לחוש לזה, שאף אם היה ספק השקול ודאי שא"צ לחוש בגרמא, לפי שאף להאוסרים גרמא הוא קל עוד יותר מכל דרבנן, שאינו אלא חומרא דרבנן דהא במקום פסידא מותר, וכ"ש כאן שלכל היותר הוא רק חשש רחוק בגרמא.

הערות על המאמר בעניין הדמפר:

א] בנוגע לדמפר עיקרי הדברים שאמר לך מרכוס הובאו גם בחוברת של המכון הטכנולוגי, והערתי להגרא"מ הלפרין שליט"א שגם היתרו של הגרש"ז לפתוח מקרר היה בנוי על הנחה שלא יכניסו דבר חם למקרר, כי בדבר חם משתנית הטמפר' מהר יותר וגם אי"ז גרמא אלא מעשה בידיים, והוא [הגרש"ז] לא חשש להורות היתר במקרים למרות הגבלה זו.

ב] טענתך בעניין ספק פס"ר לשעבר, הגאון רבי אביעזר פילץ שליט"א ביאר באופן אחר את הטעם לכך שבגירית ספסל לא נימא שאם מהנדס היה מגיע היה יודע שבתנוחה מסויימת יהיה חריץ, וביאר דהכלל באינו מתכוין הוא שמעשה שהאדם אינו מתכוין אליו אינו מתייחס אליו, אבל באופן של פס"ר הרי הכוונה לגירית ספסל כבד היא נחשב כוונה לחריץ משום שבר דעת מבין שגירית ספסל כבד חורצת, ומשא"כ בספסל קל שאינו פס"ר א"כ היתה כוונה לגירית הספסל ולא לעשיית חריץ, ועפי"ז ביאר דאע"פ שמהנדס ידע לומר שבזוית מסויימת ומהירות מסויימת יהיה ודאי חריץ מ"מ האדם לא התכוין לעשות את הזוית הזאת ואת המהירות המסויימת הזו ולכן עדיין אין התוצאה מתייחסת אליו, ולפי דרכו, בנד"ד שאם האמת היא שכרגע הטמפר' היא כזו שפתיחה כל שהיא תפעיל את הדמפר ייאסר, [אמנם אם לדוגמא רק פתיחה מהירה תפעיל וכדו' שוב לא ייאסר].

תגובה על ההערות:

א] מה שהערתי בעניין הכנסת דבר חם למקרר איננו נוגע לענין הדמפר, כי לטענת המכון הרי אף אדם לא מכניס סיר רותח למקרר, ובבדיקות שהם עשו, ברמת חום כזו שדרך בנ"א להשתמש באופן רגיל לא נמצא אף פעם שהדמפר נפתח.

אולם טענתך נכונה [ואף אני התחבטתי בזה] לגבי מה שהתיר הגרש"ז לפתוח מקרר בלי התקן. גם בשעה שהמנוע שובת, שלכאור' בהכנסת דבר חם למקרר אין היתר של גרמא ופס"ר כיון דהוי גירי דיליה, דהא קי"ל (חו"מ סי' תי"ח) אשו משום חיציו, והטור פסק כדעת הראשונים דלאו דוקא לענין נזקין אלא אף לענין רציחה נהרג אם נשרף אדם ע"י אשו, וא"כ לכאורה כ"ה בכל התורה, ובנמוק"י ב"ק כב. מצאנו להדיא שדן לגבי נר שבת אמ"ח.

אמנם לאחמ"כ מצאתי שהגרש"ז (במנחת שלמה ח"ב סימן כג ב,ג וסימן כו ז, במהדורה אחרת הוא כמדומה בסי' כז וסי' לא, ובמאורי אש פ"ד) אכן נטה דלגבי שבת לא אמרינן אשו משום חיציו אא"כ דרך המלאכה בכך ושאני מנזקין ורציחה (וביאר כן אף בדעת הנמוק"י) ע"ש, וא"כ א"ש למה לא חשש הגרש"ז להכנסת דבר חם למקרר.

[וכסברת המנחת שלמה כתב גם החזו"א (ב"ק סי' י"ד סק"ב) לחלק בין נזקין ורציחה לשבת, דבנזקין ורציחה הנזק ואיבוד הנפש שנאוי לפני המקום לכן חייב גם כשנסתייע ע"י כח אחר, משא"כ בשבת אין המלאכה שנואה אלא טורח האדם במלאכת חול שנאוי, וכל שאין עושה בעצמו את המלאכה פטור, אא"כ דרך המלאכה בכך להיות בשיתוף כח אחר כמו אפיה ובישול צידה וחרישה וכדו', ויעויין שם בהמשך דבריו לגבי גרם כיבוי ובסוף דבריו לגבי מעמיד שנראה שכן החליט להלכה עיין שם ובסי' א' סק"ז. וכן נקטו בשו"ת שואל ומשיב (תניינא סימן ה') ובשו"ת אבני נזר (או"ח סימן שפ"ח) וכ"מ בשו"ת זקן אהרן (ח"ב סי' ט"ו), ובשו"ע הרב סי' שנ"ז ס"א, דלגבי שבת לא אמרינן אשו משום חיציו. אמנם בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן קנ"ז) כן כתב דתליא במחלוקת הראשונים אם אמרינן אמ"ח לגבי רציחה, ולפי"ז צריך להחמיר בפרט שכך פסק הטור לגבי רציחה. ויצוין שבספר מעשה וגרמא בהלכה להגר"י הלפרין דן בעניין זה באריכות ולמעשה נוקט להחמיר בזה.]

אלא שלדידי עדיין צריך עיון מצד אחר, דהנה לכאורה כשאדם סוגר את דלת המקרר הרי הוא דוחף בכך את האוויר החם בתנופה לפני המקרר, וא"כ יש לעיין למה אינו נחשב לכחו ממש (אמנם כמובן שזה רק ספק פס"ר רחוק, לחשוש שבדיוק ברגע זה החום במקרר עומד ממש על קצה הגבול), ואולי מפני שצריך לפלס דרך בתוך האויר הקר שבמקרר, עד שמגיע לטרמוסטט בפנים כבר פוסק כח התנופה והוא רק הולך ומסתובב לו מאליו (עי' רש"י עירובין פ"ח ע"א במשנה ד"ה שופכין, ושו"ע הרב סימן שנ"ז ס"א, וכמו באו"ח סי' קנ"ט ס"ו לגבי נט"י, ותליא נמי בנדון הנ"ל אם אמרינן לגבי שבת אמ"ח).

אולם כאמור כל זה אינו נוגע כשיש את ההתקן שבת של המכוון.

ב] הביאור שהבאת לבאר מפני מה גרירת ספסל לא חשיב כספק פס"ר, לענ"ד אינו מספיק, כי מה שמותר לגרור ספסל מצד דשא"מ אינו דוקא במקרה שאינו יודע באיזה זווית ובאיזה לחץ ובאיזה מהירות תצא לו הגרירה, אלא גם אם לפי האומדן שלו אין ודאות שספסל כזה יעשה חריץ באדמה כזו, בעוד שבמציאות מצוי הרבה פעמים שאדם עלול לשער בטעות שאינו פס"ר, ולא ידע שאליבא דאמת לפי כובד ספסל במשקל כזה מול אדמה רכה כזו הוא מוכרח בטבע שיעשה חריץ בכל אופן ואפי' מבלי ללחוץ, אלא שהאדם הפשוט אינו יודע לשער נכון את טיב ורכות האדמה ולאמוד את היכולת של ספסל במשקל כזה לעשות חריץ באדמה כזו, וא"כ הדרא קושיא לדוכתה למה אינו נחשב ככה"ג לספק פס"ר לשעבר, אלא ע"כ כמשנ"ת.

אמנם ברצוני לבאר יותר ברור ולהגדיר ביתר דיוק את נקודת החילוק בין אינו פס"ר לבין ספק פס"ר לשעבר, ומקודם נפרט את הדוגמאות של ספק פס"ר לשעבר שמצאנו באחרונים:

א] בט"ז סימן שט"ז ס"ג – לגבי לנעול תיבה שהיו בה זבובים והפריח מה שראה בעיניו אך לא עיין בדקדוק, ושמה נשאר בתוכה זבובים.

ב] בחידושי רעק"א יו"ד סימן פ"ז סעיף ו' – לעניין לחתות האש תחת הקדירה של עובד כוכבים ואינו יודע אם יש בה בליעות של בשר וחלב.

ג] בביאור הלכה סימן שט"ז ס"ג הביא ראייה לדברי הט"ז מהרמב"ן והמאירי (וכ"כ הריטב"א, וכ"כ הרשב"א והר"ן טעם א') – דבגמ' שבת מ"א ע"ב איתא דמיוחם שפינה ממנו החמין מותר לתת לתוכו צונן, ופריך והלא מצרף הוא (שע"י החום הכלי מתרכך וקרוב להשבר ובנתינת צונן לתוכו מתחזק), ומשני דהוי דבר שאין מתכוין, והקשו הראשונים דהלא פס"ר הוא, וביארו הראשונים שאינו בגדר פס"ר, מפני שאפשר שהמים שבתוכו מנעוהו מלהתחמם כ"כ ולא הגיע לכדי צירוף כלומר שלא נתרכך בכלל, ועוד דשמה כבר נצרף הכלי היטב מקודם ועכשיו אין צירוף זה תיקון לו. וזהו ספק על העבר האם כלי זה מחוסר תיקון של צירוף או לאו.

ד] בשו"ע הרב סימן רע"ז בקונטרס אחרון סק"א – כתב ליישב הרמב"ם שכתב גבי כיבוד הבית שהאיסור הוא שמה ישווה גומות, דאין היתר של דשא"מ ולא פס"ר, כי הספק הוא שמה יש כבר גומות בבית וא"א שלא ישווה והו"ל פס"ר.

ה] עוד בשו"ע הרב שם – כתב לבאר לפי דעה זו טעם הדין שגר הדולק שהוא מונח קרוב אל הדלת נגד פתיחת הדלת ממש, בענין שכשיפתחו הדלת יכבה אם ינשב הרוח בחוץ, אסור לפתוח הדלת כנגדו אף שאינו מתכוין לכיבוי – כיון שאם ינשב הרוח א"א שלא יכבה, ושמה ברגע שפותח נושבת כבר הרוח בחזקה והוא לא ידע ואשם שסבור כשמתחיל שאין שם רוח (וע"ש מה שביאר באופן אחר לפי דעת הט"ז), והיינו ספק לשעבר שאינו יודע כשפותח האם יש רוח מנשבת בחוץ או לא, ואם יש הוא פס"ר שיכבה הנר.

וכעת צריך להגדיר היטב החילוק בין הדוגמאות הללו לבין הדוגמא של גרירת מטה כסא וספסל, שכמו שהקשינו הרי גם בגרירת ספסל פעמים שהוא סבור שאינו פס"ר ובאמת הוא רק מחמת חסרון ידיעה והבנה במציאות של העבר, כי לפי הנתונים של כובד ספסל זה נגד עפר זה הוא פס"ר שיהיה חריץ, וא"כ למה לא חשיב ספק פס"ר לשעבר. ואף שאי אפשר לו לדעת זאת, אמנם גם בנדון של רעק"א מיירי אף אם אינו יודע ואינו יכול לברר האם יש בקדירה זו בליעות של בשר וחלב וא"כ מאי שנא.

ובמאמר הקודם כתבתי לחלק, דנעילת תיבה היא עצמה פעולת איסור באם יש כאן דבר הניצוד, ובמילא יש כאן ספק במציאות שיוצר ספק על הגדרת הפעולה גופא האם היא פעולת איסור, וכמו"כ לעניין לחתות אש תחת הקדירה, היא עצמה הפעולת איסור של בישול בב"ה, באם יש כאן בליעות בשר וחלב, ולכן יש להחשיבו כספק על מהות הפעולה, ומשא"כ בגרירת ספסל שהפעולה עצמה אינה מעשה איסור כלל, אלא שצריך לזהר שלא יתהווה ע"י מעשיו תוצאת איסור דהיינו עשיית חריץ, ולכן אין זה ספק במהות הפעולה אם היא פעולת איסור אלא בכח הפעולה האם היא תסובב תוצאת איסור.

אולם כעת שבת וראיתי שעדיין צריך יתר ביאור להגדיר בדיוק את נקודת החילוק, שהרי מצאנו ספק פס"ר לאו דווקא במקום שהאיסור בפעולה גופא אלא אף במקום שהאיסור רק בגרימת תוצאה, וכמו בשו"ע הרב הנ"ל לגבי פתיחת דלת בפני הנר ששם אין האיסור בעצם הפעולה של פתיחת הדלת רק בגרימת תוצאה של כיבוי הנר, ואפ"ה חשיב ספק פס"ר לשעבר מה שאינו יודע אם הרוח מנשבת בחוץ או לא, הגם שלמעשה הספק הוא האם הנר יכבה או לא, וא"כ מאי שנא גרירת ספסל דהכא נמי במקרים רבים עתיד תוצאת החרץ כבר היה מוכרח במציאות מקודם.

אמנם לכאורה נראה שהחילוק הוא, שתמיד צריך לבדוק היכן הוא מקום הספק, כלומר, שאף במקום שהאיסור אינו בעצם הפעולה אלא בגרימת תוצאה, אולם אם ברור שעל הצד שהמציאות כעת כך וכך אזי ודאי פס"ר שתהיה התוצאת איסור, א"כ מקום הספק איננו בחלק העתיד בעניין התוצאה האם היא תיווצר או לא, אלא בעניין העבר במציאות שקודם למעשה, שצריך לידע בשעת מעשה מה הוא עושה כעת ובאיזה דבר הוא פועל עכשיו ולפי ידיעת המציאות ניתן לקבוע האם זה מעשה איסור, ובכח"ג הספק נחשב כספק במהות המעשה וחשיב ספק פס"ר לשעבר, אך אם מקום הספק הוא בעניין העתיד כלומר במציאות שתהיה אחרי המעשה, דמספקא לן על העתיד האם באמת תסתובב התוצאת איסור ע"י מעשיו או לא, זהו הדוגמא של דבר שאינו מתכוין שאינו פס"ר.

ולפיכך, בנעילת תיבה הוי ספק פס"ר, כי אינו יודע אם יש כאן זבובים והוא מעשה צידה, וכן לגבי לחתות האש תחת הקדירה הוי ספק פס"ר, כי אינו יודע אם יש כאן בליעות של בשר וחלב והוי מעשה בישול בב"ח, וכמו"כ בנתינת צונן לתוך מים שפינהו מהרותחין הוי ספק פס"ר, כי ודאי שהצונן מחזק הכלי אם נתרכך ע"י הרותחין, אלא שאינו יודע אם הוא אכן רך וחלש, דאפשר שהרותחין בכלל לא ריככוהו או אפשר שכבר נצרף בעבר, וכמו"כ בכיבוד הבית הוי ספק פס"ר, כי ודאי שהכיבוד משווה הקרקע רק שאינו יודע אם קיימת כאן גומא שודאי תשווה, וכמו"כ בפתיחת דלת בפני הנר הוי ספק פס"ר, כי פתיחת דלת היא כהסרת בידקא דמיא שהתפרצות המים שהיו מעוכבים נחשבת לכחו כמו שהוא דחפס, וכן כאן פתיחת הדלת היא כמו הכנסה בידיים של האוויר או הרוח המנשבת, אלא שהיות ואינו יודע מי ממתין לו מאחורי הדלת האם רוח חזקה או רק מעט אויר, א"כ אינו יודע את מי הוא מכניס כעת פנימה, והרי זה ספק במהות המעשה שעושה את מי הוא מכניס, אך על הצד שהוא מכניס כאן רוח חזקה הוא פס"ר שיכבה הנר, ולכן מקום הספק איננו בעניין התוצאה העתידית אלא בעניין המעשה העכשווי, למי הוא פותח את הדלת וכלומר את מי הוא מכניס בידיים פנימה, ואמנם אם הנר אינו מונח נגד פתיחת הדלת ממש, כך שאף אם תיכנס רוח אינו ודאי שיכבה, בכח"ג הוי ודאי דשא"מ שאינו פס"ר.

משא"כ בגרירת ספסל אין ספק בעניין המעשה העכשווי, אלא כל הספק הוא רק בעניין התוצאה לעתיד שצריך לאמוד ולשער האם ע"י מעשה זה תסתובב תוצאת איסור או לא, ואדם פשוט אינו יודע תמיד להעריך על נכון כמה כובד משקל צריך בשביל שהספסל יצליח ליצור חריץ, ולכן הוי ספק על העתיד אפי' שהוא רק מחמת חסרון מומחיות בהערכת העתיד עפ"י הנתונים של העבר, כי מ"מ ספק הוא בעניין העתיד ובעניין התוצאה.

ועתה נשוב לעניין הדמפר של המקרר, שלפי מה שנתבאר עולה ברור, שאפילו על הצד שיש לחשוש שמא יתכן מקרים שהדמפר עלול להיפתח, מ"מ הוי דבר שאינו מתכוין שמותר לכתחילה, ואינו חשוב כספק פס"ר לשעבר אלא הוא בודאי ספק על העתיד, כי אין לו יכולת לדעת מהי מדת החום החסרה עתה ברגע זה בשביל לסובב את התוצאה של פתיחת הדמפר, וגם אינו יודע לשער את מדת החום שהוא מכניס, וביותר אין לו מושג מה יישאר בכלל מהאוויר החם הזה עד שיגיע לרגש, שהרי הוא תחילה מתמזג יחד עם האוויר הקר שבתוך המקרר עד שאח"כ הם משתלבים למשהו באמצע, וא"כ הוא ודאי ספק על העתיד שאינו יודע לשער כלל אם יכול להסתובב תוצאת איסור ע"י מעשיו.

ואינו דומה למה שהגרשז"א דן במנחת שלמה (סימן י' אות ט) לעניין פתיחת דלת המקרר בשעה שהמנוע שובת, האם זה חשוב כספק פס"ר שהרי אם כעת שיעור החום במקרר על קצה הגבול ודאי שיפעיל את המנוע, ודן שם צדדים לכאן ולכאן, מפני ששם יש צד ברור לפנינו שיפעיל את המנוע, היות וזה הרי ברור שמשוה חום מועט הוא מכניס בפתיחת הדלת, נניח עשירית מעלה, ודבר נוסף ברור שלאחר שהמנוע נכבה הטמפ' במקרר מתחממת והולכת עד שבעבור זמן לא ארוך המנוע נצרך להידלק שוב, וא"כ ברגע לפני כן הטמפ' נמצאת במצב שחסר רק עשירית מעלה בשביל להפעיל את המנוע, וא"כ יש לפנינו בודאי איזה זמן שאז פס"ר שפתיחת דלת תפעיל את המנוע, אלא שיש כאן ספק באיזה שלב נמצא כעת המקרר, ולכן אפשר לדון כספק פס"ר, משא"כ בעניין הדמפר הרי באופן רגיל לא מספיק מעט חום לפותחו ואין לפנינו שום זמן שידוע בודאי שפתיחת דלת תפתח את הדמפר, אלא ישנו רק איזה חשש רחוק שאולי יתכן שיצליח לפתוח אותו, א"כ פשוט דהוי ממש דומיא דגרירת ספסל.

תוספת והשלמה בעניין הדמפר ואילוץ ההפעלה

יש לידע כלל גדול בעניין הספיקות, המבואר בדברי הראשונים ובדברי הפוסקים, דאפילו בדאורייתא למילתא דלא שכיחא לא חיישינן, דהיינו אם צד האיסור אינו מצוי אין חוששים לו. ואף יתר על כך מתבאר בדבריהם, דאפילו אם האיסור אינו מילתא דלא שכיחא אלא שההיתר שכיח יותר מהאיסור ג"כ א"צ להחמיר, העתקתי המקורות במאמר המוסגר והרוצה יכול לדלג הלאה ולקצר דרכו.

וכן כתב הריטב"א במס' כתובות (יא ע"ב) "ולכל מילתא דלא שכיחא לא חיישינן ואפילו מדאורייתא", וכ"כ התוס' במס' חולין (כח ע"ב ד"ה לפי, וכ"כ התוס' עירובין ה ע"ב ד"ה וספק) "מאי אמרת שמא מצומצמות הן, זה אינו מצוי", ע"ש.

וכן מצינו בכסף משנה בהל' כלאים (פ"י הכ"ז) שכתב ליישב ד' הרמב"ם, דמשום דהוי מילתא דלא שכיחא לא אמרו בכה"ג ספיקא דאורייתא לחומרא, והביאו מהר"ש אלגאזי בספרו גופי הלכות (כלל תמד) בכללי ספק דאורייתא לחומרא.

ולא תימא דהיינו דוקא לשיטת הרמב"ם וסיעתו דכל ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, ולהכי אמר' דבמילתא דלא שכיחא לא גזרו, ומשא"כ לשיטת הרשב"א והר"ן דכל ספק דאורייתא לחומרא מן התורה, אולי בעינן למיחש אף אם האיסור אינו שכיח, דעיי' בש"ד (יו"ד סי' נ סק"ג) שהביא את דברי הרשב"א והר"ן בחולין י' וכתב ע"ז וז"ל, "והא דקאמר הרשב"א דהך כל ספק בשחיטה פסול דה"ה לכל שאר טריפות (אם ההיתר אינו שכיח טפי מהאיסור), היינו ודאי דמסתמא כל ספק דאורייתא לחומרא, אלא דבמלת כל (פי' דבברייתא שם קאמר כל ספק בשחיטה אסור, משום דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת, עד שיועד במה נשחטה) איתרבאי ספק בשחיטה דמוקמינן אחזקת איסור אפילו היכא דלא שכיח" עכ"ל, וביאר דבריו הפמ"ג בשפתי דעת שם "וירצה בזה, דספק בשחיטה אף דשכיח להיתר טפי אפ"ה כיון דאיכא חזקה אסור". משמע להדיא מדבריהם בדעת הרשב"א והר"ן, דהיכא דליכא חזקת איסור אם ההיתר שכיח טפי מהאיסור אין מחמירין.

ומל' הפמ"ג משמע טפי דאפ"י שהאיסור אינו מילתא דלא שכיחא רק שההיתר שכיח יותר מהאיסור, נמי לא חיישינן.

וכ"כ התוס' בחולין (כח ע"ב ד"ה לפי) "והכא שריא אפילו באיסור דאורייתא כשההיתר מצוי יותר מן האיסור", וכ"כ התוס' בעירובין (ה ע"ב ד"ה וספק), "מאי איריא ספק דבריהם, אפילו בדאורייתא נמי שרי כיון דההיתר קרוב מן האיסור", וכ"כ שם התוס' הרא"ש והוסיף עוד וז"ל "ולא ספק ספיקא ממש, דאין זה אלא ספקא אחת וכו', אלא מצוי הוא יותר ההיתר מן האיסור".

ושוב מצאתי שכן כתב הפמ"ג להדיא בכללי הספיקות, בספרו שושנת העמקים כלל יא: "ספק דרבנן לקולא – אי שכיח לאיסור טפי לא אזלינן לקולא, ובאיסור תורה – אי שכיח להיתרא טפי לא מחמירין, כ"כ ז"ל".

ולענייננו נמצא עפ"י, דבין לענין אילוץ ההפעלה ובין לענין הדמפר אין בכלל מקום לדון ע"ז עפ"י הלכה, כיון דאף אם לו יהי כדבריהם שיש מקרים שאין בהם אילוץ הפעלה, אולם הלא בבדיקות הרי אף פעם לא נמצא שהמנוע לא נדלק אחרי 20 דק' חצי שעה, אפילו שהכניסו למקרר הרבה קרח, ואף טכנאי משמרת השבת לא מצאו שיקרה דבר כזה (מלבד ע"י הכנסת נגדים לכרטיס, שמרכוס טוען שדבר כזה משבש את המערכת ואין מכך כל ראייה, אך בכל אופן בשימוש רגיל במקרר לא נמצא דבר כזה), אלא שהם טוענים שזה בגלל שבדרך כלל המנוע נדלק במילא ע"י הטרימוסטט כי הטמפ' כבר עלתה במשך הזמן שהמנוע היה כבוי, אבל עכ"פ איך שיהיה, הא ודאי שאין כאן צד איסור שכיח בכלל שלא ידלק לאחר החצי שעה, וגם שכעת שפותח הוא בדיוק ברגע זה אחרי החצי שעה לפני שהמנוע נדלק, וא"כ בכל אופן אין כאן בית מיחוש כלל, דהא לא חיישינן למילתא דלא שכיחא.

וכמו"כ לגבי הדמפר, הרי בבדיקות של המכון לא נמצא אף פעם שהדמפר נפתח באופן של שימוש רגיל, וכך אומרים גם אנשי מקצוע נוספים, אלא שהיינרד אומר שהוא משער ומעריך שיש כן סיכוי שהדמפר ייפתח במקרים מסוימים, אבל עכ"פ זה ודאי לא שכיח, ובנוסף גם אין ידוע לאדם אם בכלל קעת הדמפר סגור שיהיה כאן נידון אם הוא יפתח, וא"כ נמצא שאין האיסור מצוי, ועכ"פ ודאי שההיתר קרוב ומצוי יותר מן האיסור.

ואף את"ל שבמקרים ואופנים מסוימים ישנו סיכוי שכיח ממש [וכגון אם תא הקירור היה על תוכנית של מינימום קור ולכן הדמפר נסגר מוקדם, אבל דלת המקפא היתה פתוחה הרבה זמן ולכן משך פעילות המנוע ארוכה, וכעת פותח את דלת המקרר לזמן ממושך וכיוצ"ב], אמנם זה לכאורה ברור, שאם בבדיקות קפדניות לא נמצא אף פעם, א"כ בפתיחת דלת לשניה אחת בודאי אין סיכוי שהדמפר יפתח, אלא שמקום החשש הוא על פתיחת דלת לזמן ממושך, והרי כבר נתבאר שרק האויר הראשון שנכנס ברגע הראשון רק הוא נקרא כח ראשון ונחשב לעשייה של האדם, אבל האויר שנכנס אח"כ בהמשך נקרא כח שני ונחשב רק לגרמא (וכמבואר בחולין ט"ז ויו"ד סי' ז' וכן נראה מדברי הבה"ל סי' רנ"ב ס"ה ד"ה להשמעת), וא"כ נמצא שאין כאן אלא ספק על גרמא בעלמא ופשיטא שא"צ להחמיר בזה.

ואם תאמר, שמא נחשוש שאולי מקודם הוא פתח את הדלת לזמן ממושך והטמפ' כבר עלתה וכמעט שהגיעה לשיעור שיפתח את הדמפר, אלא שבדיוק אז סגר את הדלת, ועתה אם יפתח את הדלת יוכל הכח ראשון ממש לפתוח את הדמפר – אמנם זה בודאי אינו מצוי כלל וכלל, שפתח את הדלת לזמן ממושך וכמעט הגיע לפתוח את הדמפר ועוד בדיוק באותו רגע כמימריה סגרו, והוי כמ"ש התוס' עירובין וחולין הנ"ל דאינו מצוי שיהיה מצומצם ממש ולא חיישין למילתא דלא שכיחא [ואפי' אם היה שכיח אך ההיתר שכיח טפי ג"כ לא חיישין כנ"ל, וכ"ש וק"ו בנדו"ד].¹

¹ אולם יש שהביאו (כגון בחוברת של ר"מ מורגנשטרן) את דברי החזו"א שמסתפק שמא לגבי שבת אף בכח שני חייב, ונעתיק כאן את דברי החזו"א (ב"ק סי' י"ד סק"ב, ומובא באו"ח סי' קנ"ו בהשטות לס' רנ"ב) וז"ל, "ומיהו בשיבר הכדים בידים וידיהם בכח ראשון ודאי חייב, ואפשר דאפי' בכח שני חייב כיון דבמעשיו התחילו מיד המים לבא על האש, ואע"ג דלענין שחיטה ורציחה אמרו חולין ט"ז א' דכח שני לא חשיב כח אדם, אין לדמות מלאכות שבת להן, שהרי פורש מצודה חייב לעניין שבת ואפי' ניצוד לאחר כמה שעות, ולענין רציחה כה"ג פטור וכן לענין שחיטה לא חשיב כח אדם", עכ"ל.

אמנם יש להשיב ע"ז ארבעה דברים:

- א. מאי דאיבעיא ליה לחזו"א פשיטא להו לחתם סופר ושפת אמת שבת י"ח ע"א, אגלי טל טוחן ד (ושם הביא ראייה מרש"י עירובין פ"ח) ובאור הלכה סימן רנ"ב סעי' ה' ד"ה להשמעת קול, ע"ש דמתבאר בדבריהם דאף לגבי שבת בכח שני פטור.
- ב. החזו"א דן רק לגבי המים שנעקרו ממקומם ע"י הסרת המנוע וכלשונו "דבמעשיו התחילו מיד המים לבא על האש", וכוונתו לחדש אע"ג דלגבי שחיטה ורציחה קי"ל דרק המים הראשונים הסמוכים לדף הם נחשבים לכח ראשון ולא כל המים שנעקרו ממקומם (כשיטת רש"י חולין ט"ז ע"א ודלא כהיד רמה סנהדרין ע"ז ע"ב), אבל המים שבאים לאחמ"כ ודאי חשיבי כח שני וגרמא, ובענייננו כמעט ואין כאן אוויר שנוכל לומר עליו שנעקר ממקומו בפתיחת הדלת ונפל פנימה ובודאי שמה שנכנס לאחמ"כ חשיב כח שני.
- ג. בהשטות לאו"ח ציינו שזה צריך להיות ההתחלה של סימן ל"ו, ושם בהמשך כתב "ומיהו דווקא מלאכות שדרכן בכך כמו אפיה ובישול וצידה, אבל מלאכות אחרות אפשר דבעינן מיד", והיות וכל הצד של החזו"א דבשבת גם כח שני חייב בשונה משחיטה ורציחה הוא מאחר שמצינו כן בצידה שחייב אף לאחר זמן אף שאינו מעשה לגבי שחיטה ורציחה, א"כ מאחר שגם בצידה היינו דווקא מפני שזו דרך המלאכה, א"כ גם מש"כ בכח שני כוונתו במקום שכך הדרך הרגילה לשפוך המים בכוונה ע"י פתיחת מסגרת המים, אבל משא"כ בענייננו שאין כאן דרך מלאכה ואינו בכוונה כלל שנכנס אוויר למקרר.
- ד. שם בסימן לו אמנם נקט בתחילה שצידה חייב אפי' אם ניצוד לאחר כמה שעות, אולם בהמשך הוסיף לאחמ"כ במאמר המוסגר "שוב ראיתי במג"א סי' שט"ו סק"ט פירש דברי תוס' כפשוטן וצ"ע, אח"כ ראיתי בריטב"א שם שפירש ג"כ דברי התוס' כהמג"א, וצ"ל לפ"ז דעיקר צידה הוא בכח אדם, ולשון התוספתא צריך לפרש דבשעה שהוא פורש נכנס וכו'" ע"ש, וכנראה שזו הוספה מתקופה מאוחרת יותר, ונראה לכאורה שחזר בו ממה שסבר בתחילה שצידה הוא אף לאחר זמן, וא"כ לפ"ז נפל ג"כ צד הספק שלגבי שבת כח שני יהיה חייב ושאינו משחיטה ורציחה, כי כל הצד היה אחרי שמצאנו כן בצידה, ואם חזר בו בצידה חזר בו ג"כ מזה.

במענה להערות:

א] כבר נתבאר שאין הכרטיס צובר ושומר כלל את נתוני הטמפ' ואין שום פקודות לעוד כמה דקות, אלא כל רגע ורגע מתחלפים בו הרישומים לפי מדת הטמפ', ובמצב המתאים הוא נותן הוראות לאותו רגע בלבד אם להפעיל או לכבות, ולאחר שהמדחס נדלק פעולתו נמשכת מעצמה ללא הרף ואינו נפסק עד שיסתמן בכרטיס שהגיע הקור הרצוי שאז הוא יתן הוראה מחודשת להפסקה, וממילא כל עוד לא הגיע הקור הרצוי אין שום צורך בשום רישום בשביל המשך פעולתו, וסה"כ נמנעה התקררות נוספת שלו היתה מגיעה היתה יכולה להביא לרישום של הקור הרצוי שהיה פועל להשבית את המדחס.

ואף לטעמך, על הצד שכן צריך רישום מחודש כל רגע בשביל שהכרטיס ידע שעדיין לא קר מספיק והמדחס צריך להמשיך לפעול, ג"כ אין כאן כלום, שהרי אין זה משנה כלל אם יהיה לו רישום של 4.1 או רישום של 6, העיקר שהטמפ' תהיה גבוהה מ-4, וא"כ הואיל וללא התקררות נוספת – שנמנעה בפתחת הדלת – הטמפ' הרי לא תוכל להוסיף לרדת ולרשום 4 מעלות והיא בלא"ה תרשום כל הזמן טמפ' הגבוהה מ-4, א"כ אחרי שהמצב ממילא תקוע אין כבר שום נפק"מ אם יהיה רשום 4.1 או 5 או 6, כי מ-4.1 ומעלה הכל שווה, ומצדו של המשתמש הרישום יכול להישאר 4.1 ורק שלא ירד ל-4. וא"כ גם אם נניח שבשביל להמשיך הוא צריך כל הזמן לקבל מידע שהוא למעלה מ-4 מעלות, אך זה קיים בכל מצב ממילא מצד עצמו, והאדם המעלה את הטמפ' ומשנה את הרישומים לא מעלה ולא מוריד.

ואינו דומה כלל לפעמון שמצד עצמו אינו לחוץ וצריך פעולת לחיצה מחודשת על הקפיץ כל רגע, שבזה אם אחד לחץ על הפעמון וחברו בא והחליפו ה"ז חשוב שהשני לחוץ, אפ"ל אם לולי שהיה מחליף את הראשון היה הראשון נשאר ללחוץ, כי סו"ס הרי הפסיק ללחוץ, וברגע שהפסיק הכפתור מצד עצמו אינו לחוץ אלא קופץ בחזרה, א"כ כל רגע הוא לחיצה מחודשת, ולכן השני נחשב ג"כ שהתחיל ללחוץ מחדש, וגם המשך הלחיצה נחשב שכל רגע לחוץ שוב ושוב מחדש (ואמנם יש לציין, שאכן הגרש"א ס"ל להתיר אפילו בלחיצה מתמשכת על מתג עם קפיץ המדליק את המנורה, שהשני יחליף את הראשון וימשיך ללחוץ, ואדרבה אסר לראשון להרפות מללחוץ כי החשיבו שהוא מכבה ולא שמפסיק להדליק, אך רוב פוסקי זמננו סבורים להיפך, וע"ל בקונטרס קרני אורה המצורף לספר מאורי אש החדש ח"ב פרק שמיני שהגרש"א נתנוכח בזה עם הגר"י הלפרין ראש המכון).

נמצא, שבכל המקרים אין שום משמעות לרישומים בזמן שהמדחס פועל, ובהתקן שבת של המכון אין אף פעם משמעות גם בזמן שהוא שובת, כי הפעלת המדחס אינה תלויה במידת הטמפ' רק בזמן קצוב מעת שנכבה. ואף במקרה בלי התקן אין משמעות לשום רישום חוץ מרישום של רגע אחד, שהוא הרישום של רמת החום המסוימת הקבועה להפעיל את המדחס, וא"כ הו"ל ספק פס"ר רחוק.

ב] בעניין הארכת מצב הדלקה בשעון שבת שהגר"ש אלישיב נקט לאסור, והקשה הרב פריימן מ"ש מהארכת מצב במקרה, פשוט לי שהגר"ש דיבר על סוגי השעונים המצויים בשעוני תקע (או המציאות שכולם מתארים ראה בארחות שבת ועוד, וכנראה זו המציאות שהוצגה בפני הגר"ש), שמתחת לטבלא המסתובבת עם הסיכות יש כפתור עם קפיץ שבלחיצתו נסגר המעגל, והסיכות (אלו שלחצו אותם או שהוציאו אותם כלפי חוץ, שאז הם יפגעו בכפתור וילחצו עליו, אבל אם לא מוציאים אותם הם לא יפגעו בכפתור רק יעברו לידו) כל אחת בתורה לוחצת למשך רבע שעה על הכפתור, כלומר שהמעגל מצד עצמו לא סגור אלא שצריך ללחוץ עליו כל העת בשביל לקיים את המעגל, ולכן כשמוציא עוד סיכה כלפי חוץ וגורם שבהמשך הילוכה היא תלחץ על הכפתור למשך רבע שעה, אזי אפ"ל אם הסיכה הקודמת כבר לחצה עד עתה והמאוויר כבר דלוק והיא רק ממשיכה את מצב ההדלקה, אעפ"כ אין זה נחשב להמשכת מצב גרידא, כי מאחר והכפתור מצד עצמו אינו לחוץ והמעגל לא קיים בפ"ע, א"כ כל רגע זה לחיצה מחודשת שהיא היא המפעילה ברגע זה את המאוויר מחדש, וכמשנ"ל באדם שמחליף את חבירו וממשיך ללחוץ אחריו על הפעמון.

אלא שלכאן אין הסיכה זזה אל עבר הכפתור מכחו וא"כ ליחשב גרמא, אולם זה שייך לנידון האם אמרינן בשבת אשו משום חיצו או לא, אך עכ"פ במקום שדרך מלאכתו בכך בודאי אמרינן דחשוב כח ממש וכמו בזרה ורוח מסייעתו וכמו חורש בשוורים (ע"ל חזון איש ב"ק סי' י"ד סקי"ב ואו"ח סי' ל"ו

ומנחת שלמה ח"ב סי' כ"ו ב), ולכן סבר הגריש"א שהיות ושעון זה הוא כלי העשוי לכך שכך מדליקים דרכו חשמל לשעה יותר מאוחרת הוי מלאכת מחשבת וכך אמרינן ב"ק ס. לגבי זורה (עי' ברא"ש שם) וכמו שכתב החזו"א שם לגבי מכוונה המתקנת לחרוש ע"ש.

אולם במקרה שהשעון עובד בצורה הפוכה (כמו שמצוי בשעוני שבת החדשים שבארוח חשמל) שהמעגל מצד עצמו סגור כל הזמן, אלא שכשמוציאים את הסיכה שתלחץ על הכפתור אז היא מנתקת את המעגל, ולכן בשביל מצב הדלקה צריכים להכניס את הסיכות שלא יפגעו בכפתור ולא ילחצו עליו ואז המעגל ימשיך להיות סגור מצד עצמו והמאוורר ימשיך לדלוך ללא הפרעה – בזה נראה שפשוט לכל הדעות שאין שום חשש להכניס עוד סיכות ולמנוע אותם שלא יתערבו במצב הקיים ולא ישנו אותו, רק יניחו לו להמשיך את פעולתו מצד עצמו, וזה דומה להמשכת מצב במקרה שהיא רק מניעת מפריע חיצוני להתערב במצב הקיים והשארת המצב על כנו.

ג] בעניין מהירות הגעת האויר החם לרגש הטמפרטורה, לא ביררתי עדיין במדויק, אולם כפי שהבנתי ממרכוס יש הבדל משמעותי בין תא הקירור לתא ההקפאה א. כי הרגש נמצא בתא ההקפאה (בתא הקירור קיים רק הרגש של הדמפר) והאויר החם הנכנס בתא הקירור צריך לעבור דרך ארוכה ומפותלת להגיע לרגש שבתא ההקפאה. ב. שינוי הטמפר' בתא ההקפאה הוא מהיר מאד מפני הניגוד הקיצוני שבין טמפר' החדר לטמפר' תא ההקפאה, משא"כ בתא הקירור השינוי הוא איטי.

אמנם כאמור אין זה נוגע למקרה עם התקן של המכון שבו אין בשום מצב רישומים בעלי משמעות.

אלא שזה נוגע לעניין פתיחת דלת תא ההקפאה בשעה שהמדחס שובת במקרה ללא התקן שבת, למי שסומך על היתר הגרש"ז שהוא גרמא בפס"ר, שצריך לבחון היטב מהי מהירות ההשפעה בכניסת אויר חם לרגע אחד כשפותח את הדלת וסוגר מיד (כי האויר שנכנס אח"כ כבר חשוב כח שני והוי גרמא, עי' גמ' חולין טז. ורש"י שם ונפסק להלכה בשו"ע יו"ד סי' ז' שרק המים הראשונים הסמוכים לדף הוי כח ראשון, וכ"ה באו"ח סי' קנ"ט סעי' ט', וכ"מ בבה"ל סי' רנ"ב ד"ה להשמעת קול, ואף לשיטת היד רמה בסנהדרין עז: שכל המים שנעקרו ממקומם חשוב כח ראשון, בנ"ד כו"ע מודו, כי אין כאן כמעט אויר שנשען על המקרה שנאמר עליו שנעקר ממקומו ופרץ לתוך המקרה, ואינו דומה לפותח חלון בפני הנר בסי' רע"ז שהרוח מנשבת ופורצת משא"כ באויר שבתוך בית סגור).

ועפ"ז צריך אח"כ לדון, האם במהירות שכזו נחשב שהאויר נפל על הרגש מיד ושינה אותו, או שלאחר שנפל לתוך המקרה אח"כ הוא המשיך לטייל ולהתפשט מצד עצמו (עי' רש"י ומאירי סנהדרין עז: דדוקא אם היה אדם כפות סמוך לשפת הנהר מיד בצאתו מגדרותיהן נפלו המים עליו והרגוהו אז דוקא חשוב כח ראשון, אבל אם עוד הלכו קצת לאחר מכאן עד ששטפוהו הוי כח שני. אולם היד רמה שם חולק וסובר שגם אם המשיכו למרחוק ושם הזיקו הוי כ"ר, ומהרמב"ן והר"ן ע"ז נט: לכאור' משמע ג"כ כרש"י, וכן הביאורו התבואות שור יו"ד ז' והאגלי טל טוחן פ"ד א, אמנם בנ"ד אולי גם להיד רמה יתכן שיחשב כח שני, דשמא האויר החם שנכנס נתקל באויר הקר שבמקרה ומתעכב בהילוכו ורק אח"כ ממשיך להסתובב – עי' ביד רמה שם).

אך בכל אופן, יש כאן ספק פס"ר רחוק שבדיוק כעת חום המקרה על קצה הגבול כך שהאויר הראשון שנכנס יפעיל את המדחס.

בענין היתר כיסוי הכלים

הנה החזו"א הקשה על דברי עצמו, מאי שנא מהא דמותר לנעול ולפתוח את הדלת וכן מותר לתקוע ולפתוח את כיסוי הכלי כיון שעשוי לכך לסגור ולפתוח תמיד, וכתב לבאר שזה דוקא בדלת וכיסוי שכל עיקרו עומד להתחלפות מסתימה לפתיחה ומפתיחה לסתימה ושניהם יחד מטביעים את צורת הכלי, ולכן אין סתימת הכלי נחשבת 'בניין' אלא 'שימוש', מפני שא"א לראות את הכיסוי והכלי כחד, שהרי כלי סתום לעולם אינו כלי, ולכן גם כשהם משולבים יחדיו הם נחשבים כשני גשמים המשתתפים בשימוש, משא"כ בחשמל החיבור הוא הכלי המשמש וההפסקה היא ביטול התשמיש ושבירת הכלי, שאינה נעשית לצורך פעולת תשמישו רק היא בשביל דבר צדדי כגון לחסוך בתשלומי החשמל או משום שמפריע לו האור או הרעש וכדומה.¹

אך לפי"ז יש לתמוה, למה אסר החזו"א [כפי שמוסרים כמה מתלמידיו] לפתוח דלת מקרר שלא יגרום בכך להפעיל את המדחס, והלא מן ההכרח נצרך שיכבה ויפועל לסירוגין ע"י הטרמוסטט – לצורך תשמישו, ולא רק מפני דבר צדדי, שהרי אם יקרר ללא הפסקה יתקלקלו המאכלים, וכך מצוי במכשירי חשמל נוספים שאם יפעלו ברציפות לא יוכלו כלל ליהנות מהם, וכגון במיקסר שאם לא יפסיק לעבוד לא יוכל להוציא ממנו את האוכל וכיוצ"ב.

אמנם הביאור בזה לכאורה הוא, שכשדנים מצד תשמיש הכלי גופא², הוא מיועד רק בשביל לפעול, לקרר או לטחון וכדו', ומצד עצם תשמישו אין מניעה שיהיה מופעל כל הזמן וההפסקה איננה לצורך תפקידו, אלא שהאדם אינו נצרך לתשמישי הכלי רק לזמן מסוים, ולאחר שסיים ליהנות משימושו, שוב כבר אין לו צורך בו, ואדרבה המשך פעולתו כבר מפריע לו מסיבות שונות, כגון במקרר שקירור יתר רק יזיק למאכלים, וכגון במיקסר שאיננו יכול להוציא ממנו את הקערה, או שמפריע לו רעש המנוע, או שאינו רוצה שיתקלקל או שאינו רוצה שיעלה לו חשבון חשמל וכו', ולפיכך התקינו בכלי גם אפשרות של כיבוי, או שהתקינו בו טרמוסטט שיכבה אותו במצב שהוא סיים לשמש והוא כבר רק מזיק, אבל מצד עצם תשמיש ויעוד הכלי איננו עשוי להיות כבוי אלא לפעול. ולכן בכל מכשירי החשמל הכיבוי נחשב לסתירה, לפי שהוא ביטול תשמיש הכלי והשבתתו לצורך דבר צדדי שאינו לצורך פעולת הכלי גופא.

¹ לולי דבריו היה אפשר להבין זה לאידך גיסא, שמאחר וצורת תשמישו היא בשני המצבים, א"כ גם כשהוא פתוח איננו נחשב ל"סתור", כי זה ג"כ דרך תשמישו ולכן נחשב תמיד כבנוי ומתוקן רק שעשוי לשמש בשני מצבים, וכך נראה הבנת הגרש"א זצ"ל במכתביו לחזו"א, שאם דרך תשמיש הכלי הוא שפותחים וסוגרים אותו חליפות, א"כ זה לא נחשב שכל פעם הוא בונה או מתקן ואח"כ סותר או מקלקל ושוב בונה ומתקן ושוב סותר ומקלקל, דאף בשעה שהוא סגור איננו מקולקל, אלא נחשב לבנוי ומתוקן מכבר בשלמות מעת שנגמר ייצורו במפעל, רק שזו צורת ההשתמשות התדירה שלו לפתוח ולסגור חליפות, שמשתמשים בו מתי שרוצים ובגמר השימוש מפסיקים את תשמישו, וממילא לפי"ז גם אם ההפסקה היא לא מעצם תפקיד הכלי רק לצורך נוחיות האדם, מ"מ כיון שזו צורת ההשתמשות איננו נחשב כל פעם כבונה וסותר אלא כמשתמש, זו לכאורה הבנת הגרש"א. אולם דעת החזו"א היא להיפך, שלעולם אינו נחשב כ"בניין", דבונה עניינו חיבור ואיחוד שני חלקים לגוף אחד, ולפיכך כלי שאם ייסתם לעולם אינו כלי א"כ א"א לראות את שני החלקים כחד, שהרי תשמישו מחייב להיות גם מופרד מידי פעם, אלא רואים זאת רק כשני חלקים המשתתפים יחדיו בתשמיש אבל לא התאחדו לאחד.

² יש להעיר, שיש שרצו לומר בדעת החזו"א, שהסברא של כיסוי הכלים שייכת רק לגבי איסור בונה בחיבור פרקים, שבכה"ג אין זה חשוב חיבור ואיחוד לגשם אחד, אבל היכן שמעמיד דבר על תכונתו ויש בזה משום תיקון מנא או בונה כעושה כלי, בזה אין שייך סברא כזו שזה שימוש ולא תיקון כל פעם מחדש. וע"כ הם טוענים שלעניין העברת זרם בחוט חשמל שהחזו"א חשש שיש בזה משום תיקון מנא כי מעמידו על תכונתו בכך שמחיה אותו 'ממות לחיים' ונעשה ממכתכת בעלמא לכלי שימוש, לעניין זה לא שייכת הסברא של כיסוי הכלים. אמנם האמת שמכלל דבריו ודאי משמע שהדברים אמורים גם לעניין חיבור פרקים וגם לעניין העמדה על תכונתו, שמדבר כסדר גם על חיבור הפרקים בשילוב החוטים והתיקון צורה להגשם שנעשה ע"י הזרם שזה מחשיבו לבונה בתקיעה, וגם על ההעמדה על תכונתו שמחשיבו לתיקון מנא ובונה כעושה כלי מתחילתו, ועל כולא מילתא דן שם – במה הוא חלוק מכיסוי הכלים, משמע שלולי החלוק שמחלק, היה באמת מותר וכמו בכיסוי הכלים ואין בכך כל איסור. וההבנה בזה היא, שגם לעניין העמדה על תכונתו אמרנו שהיות ולצורך תשמיש הכלי צריך הוא ג"כ לעמוד במצב הפוך, א"כ א"א לומר שמצב זה דווקא הוא המצב המתוקן שצריך להיות עומד לו שיהיה כאן משום העמדה על תכונתו, שהרי צריך ג"כ להשתנות ולעמוד במצב השני, וכמש"כ החזו"א ששני המצבים יחד מטביעים את צורת הכלי, ואין המצב האחד מתוקן יותר מהשני שיהיה שייך בזה תיקון מנא, אלא מתוקן הוא מכבר לגמרי ורק משמש בשני מצבים. גם מלשון החזו"א "שאין סתימת הכלי בנין אלא שימוש" משמע לכאורה, שס"ל מהסברא שזה נחשב כ'שימוש' ולא כבנין וסתירה בכל פעם ופעם, וא"כ ה"נ אין זה נחשב העמדה על מתכונתו ותיקון וקלקול בכל פעם מחדש, היות וזו צורת שימוש הכלי להשתמש בשביל אותו סוג תשמיש בשני מצבים המשתנים ומתחלפים בכל עת.

³ דהיינו המנוע של המיקסר בפני עצמו מלבד הקערה והמדחס של המקרר בפני עצמו, דלכא' צ"ל שהחזו"א התייחס אל המדחס בנפרד מכל המקרר, שהמקרר הוא משמש כארון ותיבה למזון, אלא שמורכב בו גם מכשיר קירור שהוא המדחס, והוא בפני"ע תשמישו רק לפעול ולא לשבות.

עכ"פ עולה מדברי החזו"א, שזה דווקא במקום שתפקיד המעגל והזרם הוא להפעיל מכשיר חשמלי שכיבוי הוא ביטול תשמישו, אולם במקרה ששני המצבים המתחלפים שניהם הם לצורך תשמישו, אזי גם החזו"א יודה דהוי ככיסוי הכלים, ואינו לא בנין ולא תיקון כלי אלא שימוש ומותר לכתחילה. ונציין כמה דוגמאות שנמצא לפי"ז שיש בהם היתר זה לכו"ע.

א. לגבי השפעה על עוצמת המנוע של מזגן אינוורטר (גם אם נדון את ההשפעה של האדם עליו אפ"ל ככח ראשון וכמעשה ממש), שהרי הוא פועל כל הזמן אלא שעוצמתו משתנה בהתאם לטמפרטורת החדר, והוא משמש כל העת בכל המצבים והכל לצורך אותו סוג תשמיש, וא"כ לדעת החזו"א יש לו אפ"ל עדיפות על פני מזגן רגיל שהמנוע רק נדלק ונכבה, ששם תשמישו הוא רק לפעול ולא להיות כבוי ומה שנכבה הוא מסיבה צדדית שהוא כבר מפריע אם מקרר מדי וכמשנ"ת.

ב. לגבי השפעה על טרמוסטט דיגיטלי הן במזגן והן במקרר (אפ"ל על הצד שהיה לאדם תועלת מכך), שמתח החשמל שבו משתנה לפי רמת הקור והחום ובכך הוא 'מסמן' לכרטיס את מדת הטמפ', ומאחר ותפקידו לסמן ולדווח כל רגע על הטמפ', הרי הוא כל הזמן משמש בכל המצבים.

ג. כמו"כ לגבי ה'רישומים' הדיגיטליים 'בכרטיס' הדיגיטלי (אפ"ל אם יש להם משמעות) המסמנים את מדת הטמפרטורה לפי שינויי הזרם בתאי השבבים, ע"י צירופים שונים של מצב התאים, שבחלקם יש זרם גבוה ובחלקם אין זרם או זרם נמוך וכל צירוף מסמן טמפרטורה אחרת, שגם כאן מאחר ומשמישים לסימון, הרי אם יישאר בקביעות בכולם זרם לא יהיו שווים מאומה כי אינם מסמנים כלום, וכל הערך שלהם הוא מחמת שבמצב זה יש בהם זרם ובמצב אחר אין בהם. ויתירה מכך, ביצירת ה'רישום' הדיגיטלי יש משמעות גמורה גם למעגלים שלא עובר בהם זרם בדיוק כמו למעגלים שכן עובר בהם זרם, היות וה'רישום' נוצר ע"י הצירוף והסידור של כל המעגלים יחד, בין אלו שיש בהם זרם המכונים מצב 1 ובין אלו שאין בהם זרם המכונים מצב 0, וא"כ נמצא ששני המצבים הם ממש חלק מתשמיש הכלי והמצב שאין בתא זרם משמש לא פחות מהמצב שיש בו זרם.

ד. לגבי המעגל של מפסק הדלת במקרר דיגיטלי (במצב שבת של התקן המכון הטכנולוגי, שהמעגל והאות בכרטיס קיימים, אך הכרטיס מתעלם לגמרי ממנו ואין לזה כל משמעות, וכאן מתבאר טעם נוסף להיתר מלבד מה שהוא חסר משמעות וערד), שתפקידו רק לתת אות לכרטיס ולדווח מתי הדלת פתוחה ומתי היא סגורה, כדי שהתוכנה תדע מתי לתת הוראה להפעיל ולכבות את הנורה והמאוורר, ותשמיש זה מחייב התחלפות תמידית מסגירה לפתיחה ומפתיחה לסגירה, ואם יתחבר מעגל זה בקביעות ייהרס כל תשמישו ולא יהיה שווה שום דבר כי שוב אינו מדווח כלום, וא"כ הוא ממש ככיסוי הכלים ואינו נחשב בניין או העמדה על מתכונתו אלא שימוש.

ולגבי עצם סברת החזו"א, שגם בכלי שדרכו לפתוח ולסגור תמיד אין את ההיתר של כיסוי הכלים אם הפירוק אינו לצורך עצם תשמיש הכלי רק מסיבה צדדית של האדם, חשוב לציין שלכאורה דעת המשנה ברורה להתיר בכה"ג, ולא רק מצד הסברה של שימוש אלא אף יתר על כן, דבסימן ש"מ ס"ק י"ז כתב, שהעיקר להלכה כדעת המקילים לפתוח ולנעול ספר שכתוב עליו אותיות בחו"ד דפיו, וכתב הטעם "דכיון דעשוי לנעול ולפתוח תמיד ליכא ביה משום מחיקה וכתובה, והוי כדלת הנסגר ונפתח תמיד דאין בו משום בנין וסתירה", וטעם זה הוא מדברי הפרישה שכתב וז"ל, "דאף דכשפותחין אותן מנתק האות, מ"מ כשחוזר וסוגר הוא מתקן כבתחילה, ותחילת כתיבתו עליו נעשה לפותחו ולסוגרו, והו"ל כמו דלת הנפתח ונסגר דאין בו משום בנין וסתירה", עכ"ל. ונראה בדעתם, שהסברה של דלת אינה רק מצד שזה מוגדר כשימוש ולא כבנין בכל פעם מחדש, ולא מצד שמאחר שא"ל לבטלו שם בקביעות אין זה נחשב לאיחוד שני החלקים להיות גוף אחד כסברת החזו"א, שהרי באותיות שבחו"ד הדפים אין השימוש בהם בסגירת ופתיחת הספר, וגם אין עיקר המלאכה מצד חיבור ואיחוד חלקי האותיות להיות כגוף אחד כמו בבנין, אלא הסברה היא, שאין ערך לשינוי המצב ואינו נחשב לשינוי מהותי להיות כבנין, מאחר שעומד להחזירו שוב למצבו הקודם בכל עת, ולכן גם לענין כתיבה ושאר מלאכות אמרינן שכל שעומד תמיד לשינוי והתחלפות ביו שני המצבים אין ערך לשינוי המצב להחשב מלאכה (ואין לומר שכונתו רק לדלת שמחוברת בצירים והוי ככסא טרסקל, דבסי' ש"ג סק"ב כתב לשון זה גם לגבי פקק החלון, שאפילו אם אינו קשור לא אמרינן דהוי כמוסף על הבנין, כיון שדרכו בכך לפתוח ולסגור תמיד), וא"כ כ"ש בענייננו שאי"ז נחשב כל פעם לבנין וסתירה ותיקון וקלקול.

אולם החזו"א (סי' ס"א סק"א) באמת נחלק ע"ז, וטוען שאינו דומה לדלת ואיזל לטעמיה, וז"ל "נראה דלא דמי לבנין, דהתם עיקר שם בנין הוא קביעות, והמניח אבן ואין מבטלו לא כלום הוא, ואם מבטלו הוי בונה כדאמר ק"ב ב', אבל כותב ע"מ למחקו הוי כותב", עכ"ל.

במענה לדברי הרב אהרן בשם אחד המוצי"ם, שכל השפעה של פתיחת הדלת מוגדרת כמעשה ממש ולא כדשא"מ מאחר והוא כלי המתוכנן ומיועד לפעול כך:

בשביל לחדש סברא זו צריכים לבא ולומר – **שהאויר החם** שנכנס הוא "מכשיר המתוכנן" להפעיל את מנוע הדמפר... שהרי פתיחת הדלת בעצמה אינה פועלת כלום, אלא שבכך מתאפשר לאויר החם שמבחוץ לחדור למקרר, ורק עליו יש לנו חשש שאולי ישפיע על פתיחת הדמפר, ואם באנו לומר שאין כאן שני דברים שנוזדמנו במקרה, הכנסת אויר ופתיחת הדמפר, אלא מעשה ישיר שמתוכנן לכך, ז"א שחייבים לומר שהאויר שנכנס הוא חלק ממכשיר הדמפר...

וגם לגבי הדלת תמונה ביותר להחשיבה כמכשיר שמתוכנן לפתוח את הדמפר ולייחס זאת כמעשה ישיר של האדם, שהרי אינו פועל במישרין שהדלת לוחצת על כפתור שפותח את הדמפר וכמו בנורה של המקרר, אלא אנו רק חוששים על האויר שנכנס שמא הוא ישפיע בעוד דקה, וגם אינו ידוע לאדם כלל ואינו מרגיש בזה, וגם אינו קבוע ורגיל להיות כך שנבוא ונאמר שכך רגילים תמיד לפתוח את הדמפר, רק שהמקרר מיוצר באופן כזה שהדמפר נפתח מאליה כשמגיע לטמפ' מסוימת, ואנו רק באים לחשוש שמא אם יפתח את הדלת ברגע זה יתכן שתגיע הטמפ' הזו.

צא וראה שלכל פוסקי זמננו שדנו בעניין המקרר היה פשוט לדון את ההשפעה על המנוע כדבר שאינו מתכוין – עי' חוט שני ח"א בקונטרס החשמל ומנחת יצחק ח"ד סי' ס"ד ומנחת שלמה סי' י, ועי' באגרות משה ח"ב סי' ס"ח שאפילו לגבי הנורה החשיבו כפס"ר.

אלא שהגרשז"א דן סברא זו לעניין הנורה שנדלקת במישרין ובאופן קבוע ע"י פתיחת הדלת, ואעתיק את דבריו במנחת שלמה:

"אך מסופקני, דאפשר כיון שבאופן קבוע ומתוכנן נדלקת הנורה ע"י פתיחה ונכבית ע"י סגירה, ורק בדרך זו רגילים תמיד להדליק ולכבות, אפשר דחשיב ממש כעושה בידים, והפותח דלת של מקרר אף שיעקר כוונתו לפתוח הדלת, מ"מ לדינא ה"ז חשיב כעושה בבת אחת שתי פעולות – פותח דלת וגם לוחץ ממש על כפתור שמדליק נורה", עכ"ל.

אך כל זה שייך בפעולה ישירה של לחיצה ובצורה הקבועה והרגילה שכך הוא תמיד אופן הדלקתו כשבאים להדליק בכוונה, אבל אינו שייך כלל וכלל בענייננו וכמשנ"ת.

וברצוני להציע כאן קושיא מעניינת, איך התירו כולם לסגור את דלת המקרר בשעה שהמנוע עובד (ואף החזו"א התיר לסגור, עי' בארחות שבת שהגר"ח ק סיפר שפעם כששכחו לנתק את המקרר התיר החזו"א לפתוח את הדלת בשעה שהמנוע פעל, והרי לא אסר לסגור אח"כ את הדלת), הרי בכך הוא גורם לזרז את כיבוי המנוע, כי מצמצם ושומר במקרר את האויר הקר ועוד מעט כשיתווסף קור נוסף אז כל הקור ביחד יכבה את המנוע, ועי' ברמ"א סו"ס רנ"ט דאסור לסתום את התנור אם הקדירות אינן מבושלות כל צרכן אפילו אם התנור גרוף וקטום, כי ע"י סתימת פיו מוסיף חום ומתבשל במהרה, ולכאורה ה"נ ע"י סגירת דלת המקרר, הקור שמצמצם בפנים בצירוף קור שיתווסף עוד מעט, יביאו ביחד לכיבוי המנוע ולכא"ו הוי גרמא [כעין הגמ' סנהדרין עז. כפתו במקום שסוף חמה או צינה לבא דהוי גרמא, אלא ששם הצינה שתבוא תצטרף למעשה הכפיתה לפעול בכפות עצמו, ואילו כאן הצינה שתבוא תצטרף לצינה שצמצם שיפעל ביחד את כיבוי המנוע, ולכאורה מידי גרמא לא נפקא].

ולכאורה ע"כ צ"ל, שלא החמירו בגרמא בפס"ר, ולענין פתיחת הדלת בשעה שהמנוע כבוי צ"ל שחששו שמא עכשיו הכח ראשון עלול להדליק את המנוע והחמירו בספק פס"ר.

אמנם בארחות שבת מצאתי שסותר עצמו בזה, שבפרק כ"ו הערה ח' העיר כן וכתב כנ"ל שהוא רק פס"ר בגרמא, ואילו בפרק כ"ט הערה מ"א דן בעניין פס"ר בגרמא, וכתב שאמנם מדברי האוסרים לפתוח מקרר נראה שנקטו לאיסור בפס"ר בגרמא.

עכ"פ, את"ל שגם דלת המקרר נחשבת למכשיר המתוכנן להשפיע על המנוע, א"כ גם זה צריך להיחשב כמעשה ממש שמכבה את המנוע, וא"כ איך לא חששו כולם לסגור את דלת המקרר כשהמנוע פועל?

רציתי להראות דוגמא מהדמגוגיה המתעתעת של משמרת השבת, שהם משתמשים בה כל העת הן בחברות ובפרסומים השונים והן בכינוסים, ואעתיק קטע מהחברת האחרונה:

"לדוגמא: 'קלנועית' שלא פעלה, אך היה זרם מסוים בכרטיס הדיגיטלי, כעת לחצו על כפתור שבאמצעות הזרמת חשמל במעגלים שונים בכרטיס גרם לה להתחיל בנסיעה. האם מישהו יאמר שכיון שהיה זרם כל שהוא במעגלים אחרים בכרטיס אין כאן 'ממות לחיים'?"

מכל מקום, יש כאן יצירה חשובה מאין כמותה. המתיר יצירה כזו, לוקח על עצמו את הפעלת כל העולם בשבת כבחול. ניתן בשיטות אלו להפעיל כל מכשיר חשמלי, החל מתאורה, מכשירים ביתיים ומחשבים, דרך מכוניות, רכבות ואוטובוסים ועד מפעלים, מטוסים וטילים. גם בצד ההשקפתי, במצב כזה השבת תהפוך חלילה לחול ממש", עד כאן ציטוט מהחברת, ולאחמ"כ הם גולשים ומביאים מכתבים ישנים שאין להם שום קשר לעניינים המדוברים בחברת נגד המכון הטכנולוגי.

בדברים אלו הם מנסים ליצור רושם, שכביכול לפי ה'היתרים המפוקפקים' של המכון בהתקני השבת של המקררים וכדו' הם מתירים גם להפעיל כל מכשיר חשמלי, ואפילו להתניע קלנועית ולנסוע בה בחוצות העיר, והכל מתבסס על איזה היתר מדומה ומפוקפק שכבר לפני כן היה זרם כל שהוא במעגלים אחרים ולכן אין בזה 'ממות לחיים', ובמילא הכל מותר.

כך הם מנסים לזעזע כל לב יהודי ולנגן על המצפון הדתי, שיש כאן פירצה נוראה בחומות השבת והרס צורת השבת, ובמצב כזה תהפוך השבת חלילה לחול ממש, ולפיכך פשוט שכשם שהכל מתנזרים מפיתוחים כמו קלנועית (של מכון 'צומת'), בדיוק במידה שווה צריך גם להיזהר מההתקנים של המקררים של המכון הטכנולוגי.

וכי זו לא דמגוגיה שקרית וזריית חול בעיניים, וכי ההתקן של המכון מבוסס על מין היתר שכזה שממילא כבר היה זרם כל שהוא בכרטיס ולכן מותר גם להפעיל מכשירים חשמליים?

ומעבר לכך, וכי מה שכל יהודי מזדעזע מהרעיון של נסיעה בקלנועית בשבת יש לזה בכלל קשר לרעיון של 'ממות לחיים' במעגלים הזעירים של הכרטיס הדיגיטלי, או שפשוט כל לב יהודי מרגיש שזו פירצה חמורה שהופכת את כל השבת לחול והורסת את צביון השבת וזה זילותא דשבתא ואוושא מילתא וכו', ובמילא זה פסול לחלוטין אפילו אם לא יהיה בזה סרך מלאכה, וכי מה כל זה שייך לעניין הרישומים השונים בכרטיס הדיגיטלי של המקרר שאף אחד לא מרגיש בקיומם ואינם מפעילים כלום ולא שייך בזה שום אושא מילתא וזילותא דשבתא והרס צורת השבת וכו' וכו' (רק שלטענתם כביכול יש לרישומים הללו איזו משמעות, וכבר התבאר בהרחבה שזה שיבוש גמור וחוסר הבנה).

ואעתיק כאן קטע מהשבות יצחק (בדיני גרמא עמ' קלט) שכתב כן להדיא: עוד שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א, דגם אם ימציאו דרך להפעיל קלנוע חשמלי בלי שיעשה בו שום איסור מדינא, מ"מ אין להתיר השימוש בו דהוא פירצה גדולה. ועי' בחזו"א סי' נ"ב סק"ו באיסור פתיחת מטריה בשבת, שיש לדון בו גם משום דאושא מילתא טפי וניכר בו עובדא דחול וגורם פירצה, והרי הדבר מסור לחכמים לגדור גדר במקום הפירצה, וזה יותר חמור מאיסור פרטי ליחיד, כי זה גדר לעם כולו ולדורות, עכ"ל.

—אז מה עניין קלנועית למקרר???

לגבי מזגן אינוורטר, לפני הדיונים מהי התייחסות השפעת האדם על המזגן – עדיין לא קיבלתי תשובה למה שטענתי במאמר הקודם, מה שייך כאן בכלל חשש בונה או תיקון מנא, הלא אין כאן חיבור פרקים ולא תיקון ולא העמדה על מתכונתו, כי מאז שהופעל הוא כבר בנוי ומתוקן בשלמות ועכשיו הוא רק משמש כל העת וכך הוא דרך תשמישו שעשוי לכך לשמש במצבים מתחלפים בתדירות וכולם לצורך תשמישו והוי ממש ככיסוי הכלים, ולכאורה אדרבה יש לו עדיפות רבה מעל גבי מזגן רגיל.

אשמח לקבל תגובה אחרי עיון והתבוננות במאמר ששלחתי לפני מספר ימים בעניין היתר כיסוי הכלים.

לגבי הדימוי לשעון שבת כבר עניתי על כך במאמר תשובה על ההערות הראשונות ענין שם היטב, ובקצרה שם הוא לחיצה מחודשת כל רגע ולא הסרת מונע, אלא שמאחר שאין ההשפעה מיד והוא רק גרמא, לכן צריך להגיע לסברא שזה כלי מתוכנן כך וזו היא דרך מלאכתו, ולכן דמי לאפיה ובישול וחרישה וכדו', משא"כ כאן אין כאן שום גרמא כלל כי לא עשה כלום, סה"כ סילק גורם חיצוני שלא יבא ויתערב וישנה את המצב הקיים מאליו, כלומר שמנע שלא יבא קור נוסף שירשום 4 מעלות ויכבה את המנוע, ולא השינוי החשמלי גורם להמשך הפעולה כי הוא לא מעלה ולא מוריד וגם בלעדי השינוי היה ג"כ ממשיך לפעול מעצמו כי אף אחד לא מפריע לו להמשיך, ויעויין בסי' רע"ז ס"א שמותר לסגור את החלון כדי שהנר לא יכבה, אע"ג שהמציאות היא שכשרוח מנשבת על נר הלהבה מתמעטת מאד וכשסוגרים את החלון הלהבה גודלת ומיתמרת, ואעפ"כ אין בזה גרם הבערה, כי לא עשה כלום בנר רק מנע שלא תבוא רוח נוספת מבחוץ, ומה שהוא דולק הוא דולק מעצמו, וכ"ש וק"ו בנדו"ד שאין שום שינוי במנוע ורק מונע מגורם חיצוני לבא ולחולל שינויים.

ומה שהגרי"ש סבר לגבי מכשירים הפועלים על עיקרון מניעת המניעה שחשיב מעשה ממש, עיין בשבות יצחק (בדיני גרמא פרק טו) דבמכשיר שמורכב ומתוכנן להפעלה בדרך זו י"ל שאין דנים כל חלק במכשיר בפני עצמו כמו הרוח והאש שנזדמנו בדרך מקרה, אלא הכל חשיב כמכשיר אחד, והביא גם מהרמב"ן דחורש ע"י בהמה חייב כי היא כבושה תחת ידו ככלי ביד אומן ועפ"ז כתב החזו"א גם לגבי מכשיר המתוכנן לחרישה, וה"נ מכשיר גרמא שהוא כלי תחת שליטת האדם וכך היא דרך הפעלתו, וגם בגמ' ב"ק ס. איתא דזורה חייב בשבת אע"ג דבנזיקין הוי גרמא דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ופרש"י דנתקיימה מחשבתו, ע"ש [ויש לדון בכך הרבה אך כך היתה דעת הגריש"א].

אולם סברא זו של מכשיר המתוכנן אינו שייך כלל וכלל לענייננו, כי מה שייך בכלל לומר שהדלת והאוויר אינם חלקים נפרדים אלא הם חלק אחד של מכשיר המיועד להפעיל את המקרר או המזגן, הרי האוויר החם הזדמן כאן במקרה בדיוק כמו הרוח והאש, וגם הדלת לא נועדה כאן להיות ככלי ביד האומן בשביל להפעיל את המנוע, אלא שייצרו את המקרר בצורה חכמה שיתקן את עצמו ע"י טרמוסטט, אבל אינו מכשיר שמתוכנן להוציא מחשבתו לפועל ולהפעיל עמו, ובכלל כל הסברא הזו שייכת רק כשהיא פעולה מכוונת של האדם וכדאמר בגמ' ב"ק הנ"ל להדיא לגבי זורה, מלאכת מחשבת אסרה תורה וכפרש"י דנתקיימה מחשבתו, אבל לא כשאין דעת האדם כלל על כך ואינו פעולה מכוונת, ופשוט.

לגבי מש"כ על חשש רכילות בחשיפת הדמגוגיה, לא הבנתי כלל מה העוול בנידון הילכתי בהסרת הלוח והצגת האמת ללא כחל ושרק, בשעה שיש כאן הטעייה מכוונת, טשטוש מוחות והפעלת לחץ מצפוני, באמצעות עיוות דברי הלכה סילוף נתונים והוצאת דברים מהקשרם, חובה היא לפזר את הערפל ולחשוף את האמת, זה נידון הילכתי מובהק וצריך להעמיד את האמת על תילה.

ובכלל היכן מצאנו עד כה בענייני הלכה שטיפת מח ועיצוב דעת קהל באמצעות תעמולה דמגוגית ע"י פרסומות שיווקיות של משרד פרסום, ובעיקר יש כאן זלזול חמור בדברי תורה, שבאמצעות גילוי פנים בתורה כחומר ביד היוצר יוצרים תעמולה כוזבת.